

*Тұралин Е.М.*¹*

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің,
аймақтану мамандығының докторанты
E-mail:esen.turalin@mail.ru*

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТҮРКИЯМЕН МӘДЕНИ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНЫҢ АЛҒАШҚЫ КЕЗЕҢДЕГІ ТАБЫСТЫ ҚАДАМДАРЫ (1991-2000 ЖЫЛДАР АРАЛЫҒЫ)

Аңдатпа

Мақалада 1991-2000 жылдар аралығындағы Қазақстанның Түркиямен мәдени қарым-қатынасының алғашқы кезеңдегі табысты қадамдары жан-жақты талданады. 1991 жылдан бастап Қазақстан Респуб-ликасы тәуелсіздік алғаннан кейін екі ел арасында дербес қоғамдық негізде достық және бірлік ұйымдары құрыла бастады. Ресми мәдени және ғылыми байланыстармен қатар қоғамдық ұйымдардың, оның ішінде діни қауымдастықтың да Түркия мен Қазақстанның байланыс орнату ниеттері мемлекетаралық қарым-қатынастарды нығайтуға септігін тигізді. Осы мақалада қарастырылып отырған Түркия мен Қазақстан-ның мәдениет және ғылым саласындағы байланыстардың терең және нақты мазмұнды сипат алуына осы келісімшарттың атқарған қызметі ерекше екендігіне назар аударған жөн. Келісімшартта халықаралық ынтымақтастықтың негізгі салалары қарастырылған, олар: университеттер арасындағы қарым-қатынас-тың дамуы, ғылыми жобалар мен бағдарламалар алмасу, ғылыми конференциялар, кездесулер өткізу және бірлескен ғылыми жұмыстар жүргізу, маман кадрлар даярлау және алмасу, оқу материалдарымен және ақпараттармен алмасу, театр, музыка, опера, балет және басқа да өнер салаларындағы өзара қарым-қатынастың дамуы, көрмелер ұйымдастыру, әртістермен және көркемөнер ұжымдарының Түркия мен Қазақстанның жақты қатынасы және бағдарламалар алмасу, әдеби шығармалармен танысу және оларды екі елде аудару, кинематография, теле-радио компаниялары, ақпараттық агенттіктер және баспасөз, жастар ұйымдары арасындағы қарым-қатынасқа ықпал ету. Нәтижесінде бүгінгі күнге дейін жалғасып келе жатқан мәдени, ғылыми, рухани, жалпы гуманитарлық саладағы қарым-қатынастар екі елдің бұлжымас саясатына айналды.

Кілт сөздер: Қазақстан-Түркия, мәдени байланыстар, халықаралық ынтымақтастық, қазақ-түрік қатынастары, мәдени ынтымақтастық.

*Тұралин Есенгазы Мұхаметжанұлы*¹*

*¹Докторант Казахского национального педагогического университета имени Абая по специальности
8D03105 – Регионоведение
E-mail:esen.turalin@mail.ru*

УСПЕШНЫЕ ШАГИ НА ПЕРВОМ ЭТАПЕ КУЛЬТУРНЫХ ОТНОШЕНИЙ КАЗАХСТАНА С ТУРЦИЕЙ (С 1991 ПО 2000 ГОДЫ).

Аннотация

В статье всесторонне проанализированы успешные шаги на первом этапе культурных отношений Казахстана с Турцией в период с 1991 по 2000 годы. С 1991 года, после обретения Республикой Казахстан независимости, между двумя странами на самостоятельной общественной основе стали создаваться организации дружбы и единства. Помимо официальных культурных и научных контактов, укреплению межгосударственных отношений способствовали намерения общественных организаций, в том числе религиозной общественности, наладить контакты между Турцией и Казахстаном. Стоит обратить внимание на особую роль этого соглашения в глубоком и специфическом характере отношений между Турцией и Казахстаном в области культуры и науки, что рассматривается в данной

статье.Соглашение предусматривает основные направления международного сотрудничества, в том числе: развитие отношений между университетами, обмен исследовательскими проектами и программами, проведение научных конференций, совещаний и совместную научную работу, подготовку и обмен кадрами-специалистами, обмен учебными материалами и информацией, театр, музыка, опера, развитие взаимоотношений в области балета и других искусств, организация выставок, взаимоотношения и обмен программами с артистами и творческими коллективами Турции и Казахстана, знакомство с литера-турными произведениями и их перевод на оба языка стран, кинематографии, теле- и радиокompаний, информационных агентств и печати, развитие связей между молодежными организациями.

Ключевые слова: Казахстан–Турция, культурные связи, международное сотрудничество, казахстанско-турецкие отношения, культурное сотрудничество.

*Turalin E.M.*¹*

*¹ PhD student of Kazakh Abai National Pedagogical University, specialty 8D03105 - Regional Studies
E-mail: esen.turalin@mail.ru*

SUCCESSFUL STEPS IN THE EARLY STAGES OF CULTURAL RELATIONS OF KAZAKHSTAN WITH TURKEY (1991-2000)

Abstract

The article analyzes in detail the successful steps of Kazakhstan's cultural relations with Turkey in the early period from 1991 to 2000. Since 1991, after the independence of the Republic of Kazakhstan, organizations of friendship and unity began to be created between the two countries on an independent public basis. In addition to official cultural and scientific ties, the intentions of public organizations, including religious communities, to establish contacts between Turkey and Kazakhstan contributed to the strengthening of interstate relations. It is worth paying attention to the fact that the activities of this contract are unique in that the relations between Turkey and Kazakhstan in the field of culture and science, which are considered in this article, have a deep and specific substantive character. The agreement provides for the main areas of international cooperation, including: development of relations between universities, exchange of research projects and programs, holding of scientific conferences, meetings and joint scientific work, training and exchange of specialist personnel, exchange of educational materials and information, theater, music, opera, the development of mutual relations in the fields of ballet and other arts, organization of exhibitions, mutual relations and exchange of programs with artists and art collectives of Turkey and Kazakhstan, acquaintance with literary works and their translation in both countries, cinematography, television and radio companies, information agencies and the press, promoting relations between youth organizations. As a result, relations in the cultural, scientific, spiritual, and general humanitarian spheres, which continue to this day, have become an inescapable policy of the two countries.

Keywords: Kazakhstan - Turkey, cultural relations, international cooperation, Kazakh-Turkish relations, cultural cooperation.

Кіріспе. 1917 жылы төңкеріне дейін Ресей империясының саясаты Түркияны Қара теңіз бөн Жерорта теңізі аумағындағы бәсекелесі ретінде қарастырып, ресей патшалығы қол астындағы түркі тілдес отар халықтардың Түркиямен байланысын кеңейтуге кедергі жасап келгені мәлім. Ал кеңестік дәуірді бұл тек ресми мемлекетаралық қатынастар аясында ғана қарастырылып екі ел халықтарының мәдени, рухани, діни жақындықтарына тосқауыл қойылды. Ресми коммунистік (орыстық деп айтуға болады) идеологиялық ауытқып, түрік халықтарының тамырластығы туралы пікір білдіргендігін кеңестік дәуірде «пантюркизм» идеологиясына уағыздаушылар деп бағаланғаны, саяси қуғын-сүргінге ұшырағаны белгілі. Сондықтан, тәуелсіз Қазақстан мемлекеті жарияланып, демократиялық, егемендік негізде сыртқы қарым-қатынастарын айқындау, қалыптастыру барысында ежелгі діни-рухани байланыстарды да жаңғыртудың маңызы өте зор еді. Бұл тұрғыда Түркістан, ондағы Қожа Ахмет Яссауи кесенесі сияқты қасиетті ұғымдар мен ескерткіштердің де рөлі ерекше болғаны белгілі. Сондықтан, 90-жылдары екі елдің діни қайрат-керлерінің арасында рухани және материалдық құндылықтарды сақтау және де исламды дін ретінде уағыздау саласында қарым-қатынастар жаңғыртылды.

Өзектілігі: Қазақстанның Түркиямен мәдени қарым-қатынастың алғашқы ресми байланысы 1990 жылдың желтоқсанында орнатылды. Онда Қазақ КСР-ның мәдениет жөніндегі мемлекеттік комитеті

мен Түркия Республикасының мәдениет министрлігінің арасында қарым-қатынас туралы келісімге және де Қазақ КСР-ы мен Түркия Республикасының Үкіметтері арасындағы ресми протоколға қол қойылды. Бұл құжаттарда жастарға білім беру саласында көрсетілетін көмек, жоғары оқу орындарындағы қарым-қатынас, бірлескен ғылыми жобалар жасау, студенттермен, әр түрлі саладағы мамандар және ғалымдар-мен алмасу, халықаралық семинарлар, конференциялар, фестивальдер өткізу, көрмелер ұйымдастыру, мәдени орталықтар ашу, театрлық, музыкалық және де басқа да шығармашылық ұйымдардың арасындағы қарым-қатынастарды қолдау, марапаттау, қазақ жазушыларының шығармаларын түрік тіліне, ал түрік жазушыларының шығармаларын қазақ тіліне аудару және Қожа Ахмет Ясауи мен Арыстанбаб кесенелерін жөндеуден өткізу, бірлескен археологиялық зерттеулер ұйымдастыру және тағы басқа да мәдени саладағы қатынастар туралы шаралар нақты көрініс тапты [1].

Мақсаты мен міндеттері: 1991-2000 жылдар аралығындағы Қазақстанның Түркиямен мәдени қарым-қатынасының алғашқы кезеңдегі табысты қадамдарына тарихи талдау жасау мақсатына сәйкес тақырыпты ғылыми тұрғыдан ашатын зерттеулер мен деректерді жүйелеп талдау негізге алынды. Тәуелсіз Қазақстан және Түркия Республикасы арасындағы мәдениет пен ғылым саласындағы байланыстардың орнауына және Қазақстан мен Түркияның гуманитарлық салалардағы байланыстарының тарихи негізін қарастыру алға міндеттер ретінде қойылды.

Материалдар мен әдістемесі: Мақаланы жазу барысында келесі еңбектер мен деректер, зерттеулер негізге алынды. Қазақстан Республикасы Президенті К.Тоқаевтың дипломатиялық қатынастар тарихына қатысты және бауырлас түрік мемлекетімен мәдени қарым-қатынастар барысындағы ғылыми еңбектері мақаламыздың материалдық базасына бастама болды. Сонымен қатар әр жылдары Қазақстан-ның Түркия мемлекетінде елшілік қызмет атқарған тұлғалардың басылым беттеріндегі еңбектері қарастырылды. Сонымен қатар «Қазақстан-Түркия: возрожденные отношения» атты еңбек дерек көзі ретінде қолданылды. Еңбекте автордың 10 жыл ішіндегі қазақ-түрік мәдени байланыстарының тарихы көрсетілген.

Ал қазақ-түрік елдері арасындағы ғылыми байланыстар туралы «Түркі әлем» атты ғылыми сонымен қатар Дипломатия жаршысы сериясымен жарық көретін басылым беттеріндегі тақырыпқа қатысты мәліметтер сараланды. Ғылыми зерттеулер мен дипломатиялық құжаттардағы ақпараттарды салыстыр-малы түрде ала отырып тақырыпқа қатысты кешенді зерттеу жүргізілді. Зерттеу барысында салыстыр-малы талдау, жүйелеу және қолданылып жүрген жаңа әдіс-тәсілдер қолданылады.

Талқылау: Жаһандану жағдайындағы Тәуелсіз Қазақстан мен Түркия республикасының өзара байланысы және оның болашағы Түркия мен Қазақстан арасындағы ресми байланыс 1990 жылдың желтоқсанында орнатылды. Мәдениет министрі Намық Кемал Зейбек пен Қазақ мемлекеттік мәдениет комитеті арасында екі ел арасында білім беру жүйесінде, ғылыми жобалар жасау, мамандар мен ғалым-дармен тәжірибе алмасу, ортақ мәдени шаралар жүргізу ісі жөнінде келісімге қол қойылды. Бұл келісім ұзақ уақыт бойы үзіліп қалған мәдени байланысты қайта жандандырды.

1991 жылдың 31 қаңтарында Қазақ мемлекеттік мәдениет комитетінің басшысының Түркияға келуі және осы жылдың 14 ақпанында Денсаулық министрінің ынтымақтастық келісімге қол қоюы екі ел арасындағы мәдени қатынастарды нығайта түсті. Қазақстан тәуелсіздік алмастан бұрын Түркияның мемлекет басшысы Тұрғыт Өзалдың 15 наурызда Қазақстанға ресми сапары және "Қазақ Совет Социалистік Республикасы мен Түркия Республикасының қарым-қатынасы туралы" келісімшартқа отыруы қазақ-түрік қарым-қатынастарының достық бағытта одан әрі дамуына, нығая түсуіне алып келді. Бұл келісімшарт екі ел арасындағы мәдени байланыстардың кеңеюіне және елшіліктер ашуына жол ашты. Тұрғыт Өзалдың бұл сапары түрік қоғамына Қазақстанды жаңа қырынан танытуға жол ашты. Түркияның мерзімді басылымдары Қазақстан мен Түркияның арасындағы болашақтағы байланыстар туралы ашық жазып, Қазақстан президенті Түркияға ресми түрде шақырылғандығы басылды. Негізінде бұл кездесуде Тұрғыт Өзал Нұрсұлтан Назарбаевпен Түркияның нарықтық экономикаға өтудегі тәжірибелері, тұрақты валюта курсы бекітудегі ұсыныстарымен бөлісіп, болашақтағы түрік кәсіпкерлері үшін Қазақстанның лайықты инвестиция шарттарын қамтамасыз ету мәселелері жөнінде сұхбаттасты. Тұрғыт Өзал журналистерге берген сұхбатында Түркия мен Қазақстан арасындағы байланыстар одан әрі нығая түсетіндігін айтты.

"Тержуман" газеті Тұрғыт Өзалдың Қазақстан мен Әзірбайжанға келесі сапарға барудағы ниеті осы екі мемлекет халықтары мен Түркия арасында тарихи қатынастардан туындаған тілек деп тұжырымдады. Газеттің былай тұжырымдауы Қазақстан Сыртқы істер министрі Ақмарал Арыстанбекованың "Өзалдың бұл сапарының Қазақстан мен Түркия халықтары арасындағы қатынастардың дамуы тұрғысынан тарихи мәні бар және екі жақты қатынастар барлық салада дамиды кезеңге аяқ бастық" деуі мен Қазақстан Мәдениет министрі "Тіліміз, дініміз, мәдениетіміз, тарихымыз бір. Біраз уақыт олардан ажырап қалдық, енді қайтадан қауышамыз" деген сөздеріне назар аударғандықтан болды. Президент сапарына қатысқан тілшілер де алған әсерлерін оқырмандармен бөлісті. Бұл турада Хасан Жемалдың "Қазақтар бізді ыстық құшақпен қарсы алды. Түркияның оларға көмек қолын созуы екі жақ үшін де пайдалы болады. Зайырлы, жаңашыл және демократиялық Түркия үлгісінің олар үшін Иранға, Ауғанстанға қарағанда тартымдырақ болатыны айқын" деп жазуын атап өткен жөн.

Хасан Же-мал «Жумхуриет» газетіне жариялаған келесі бір мақалаларында: "Қырғи қабақ соғыстың аяқталуы Түркияны Кеңес Одағына алыс көрші болудан сақтайды. Сонымен қатар, Орта Азия түрік-шілдігі арқылы Әзербайжан мен Түркияны жақындастырады. Барлық жақ үшін де жаңа көзқарастар ашқан бұл шарттарды саналы түрде пайдалануымыз керек", - деп келтірілді (Назап Сәтаі, "Вақ'ісәп Әзіік Тәіігі", Ситһигіуәі, 17 Магі 1991). Түркия мен Қазақстан арасындағы байланыстың берік болуы үшін газеттерге түрлі пікірлер мен ұсыныстар да жариялана бастады. Мәселен, «Миллиет» газетіне Алтан Өйменнің екі елдің экономикалық және мәдени байланысын жақсарту жолдарын көрсеткен ұсыныстары жарияланды. Бұл ұсыныстар мынаған саяды: 1. Экономикалық және мәдени байланыстарымызды дамытуға лайықты шарттар жасасу керек; 2. Экономикалық қатынастарды жетілдіру үшін оларға несие беруіміз керек; 3. Қазақ-түрік байланысын дамытуда әсіресе сыртқы істер, сыртқы сауда ұйымдары үшін білікті мамандар қажет (Аііап Оутәп, "Үәпі ЛІікіаг", Міііуәі, 16 Магі 1991). 1991 жылы 19 тамыздағы жасалған төңкерістен кейін Кеңес Одағы ыдырай бастады. Балтық республикаларынан бастап одақтас республикалар бірінен соң бірі тәуелсіздіктерін жариялап, егеменді мемлекеттермен жаңа одақ құрудың жолдарын қарастыра бастады. Орта Азия мемлекеттерінің ішінде 1991 жылдың 30 тамызында Әзербайжан, ал 31 тамызында Өзбекстан мен Қырғызстан республикалары өз тәуелсіздіктерін жария-лады. Бұл мемлекеттердің егемендігін өз жариялауын Түркия үкіметі тағатсыздана күткен еді. 1991 жылы қыркүйек айында Түркия үкіметі Кеңес Одағындағы жағдайларды нақтылау үшін екі зерттеу кеңесін жіберуге шешім қабылдады. 8 қыркүйекте сыртқы істер министрі Сафа Гирайдың бұл мәселе жөнінде мерзімді басылымға "Кеңес Одағын жақыннан бақылау", "Кеңес Одағындағы өзгерістерді көреміз" деген екі бірдей мақаласын жариялады. Кеңестің мақсаты жөнінде сыртқы істер министрі Сафа Гирай 1991 жылы 11 қыркүйектегі баспасөз хабарламасында: "...Түркия Кеңес Одағындағы болып жатқан шұғыл өзгерістерді жақыннан және мұқият бақылап отыр. Осы мақсатта құрылған екі кеңес екі бөлек кеңестік республикаға баруы және болып жатқан өзгерістерді сол орында бақылауына шешім қабылданды", - деп келтірді. Бірінші кеңесті тәжірибелі дипломат Билал Шимшир басқарып, қызмет ету аймағы ретінде Әзірбайжаннан бастап Кавказға және Орта Азиядағы алты кеңестік республикаларды (бұның ішінде Қазақстан да бар) алса, ал елші Исмет Бирсел басқарған екінші кеңес Еуропадағы кеңестік республика-ларды бақылайтын болды. Бірінші кеңес 12-27 қыркүйек аралығында Әзербайжаннан бастап Түрікмен-стан, Қазақстан, Қырғызстан және Тәжікстанда табысты кездесулер өткізді. Негізінде Қазақстаннан басқа республикалар ол кезде тәуелсіздіктерін жариялаған болатын. Қазақстан тәуелсіздігін жарияламаса да тәуелсіздік идеясы жақтаған еді. Кеңес Алматыға жеткен кезде Қазақстан президенті Н.Назарбаевтың Түркияға ресми сапарына соңғы дайындықтар жасалып жатқан болатын. Түркия тәуелсіздік жолына түскен мемлекеттер жөнінде халық арасында қоғамдық пікірлер дұрыс қалыптасу үшін ғылыми жина-лыстар мен конференциялар өткізуді қолға алды. 1991 жылы 16 қыркүйекте "Түркия үлгісі және Кеңес Одағының бұрынғы түркі халықтары" деген тақырыппен ғылыми симпозиум өткізіліп, онда егемендік жолына түскен және түсетін түрік республикаларымен саяси, әлеуметтік, экономикалық байланыс орнату және Түркияның осы республикалармен болашақта тәжірибе алмасу мәселелері қарастырылды. Түркия және Қазақстан басшыларының ресми кездесулері өте нәтижелі түрде өтіп, сауда, экономика, достық және тасы-мал саласында ынтымақтастық келісімдерге қол қойылды.

1991 жылы 25 қыркүйегінде Түркия президенті Тұрғыт Өзал Қазақстан президентін әуежайдан тікелей өзі қарсы алуы екі елдің арасындағы достықтың нышаны болды. Түркияда болған Қазақстан президентінің екі күндік сапарының нәтижелері мен тілшілермен болған сұхбатының барысы "Тержуман" газетіне жарияланды. Газетке жарияланған мына бір деректе: "Тарихи және мәдени байланыстарымыз бар елдердің тәжірибелері біздер үшін қызығушылық тудырады. Сондықтан да саяси және экономикалық салада қатынастарымызды нығайтуға ден қоямын. Тасымал және коммуникация мәселе-лері өте маңызды. Теледидар және радио байланыстарының құрылуы, әуе тасымалының қамтамасыз етілуі байланыстарымызды одан әрі нығайта түседі" деген ойын білдірді [2].

Аталған ресми қарым-қатынастар ең алдымен түбі бір туысқан түрік халқы мен қазақ халқы арасындағы бір кезде үзіліп қалған мәдени және рухани байланыстарды қалпына келтіріп, екі халық арасындағы тарихи сабақтастықты жалғастырудың алғашқы қадамы еді.

Түркия мемлекеті мен Қазақстанды байланыстырған осы шаралар республика жұртшылығы тарапынан қызу қолдау тапты. Мұнан кейінгі туысқандық байланыстар, әсіресе халыққа етене жақын мәдениеті, білім, ғылым саласындағы өзара қарым-қатынастар екі ел арасын одан да тығыз жақындатты. Бұған Түркия мен Қазақстанның экономикалық байланыстары да зор ықпал етті. Сондықтан, бүгінгі күні қазақ-түрік ынтымақтастығы кең әрі жан-жақты екендігін және де халықаралық аренада қарым-қатынастарының артқандығын айтуға болады, сонымен қатар екі елдің маңызды мәселелер бойынша ұстанған бағыттарының бірлігі мен ұқсастығын атап айту да қажет.

Қазақстанның тәуелсіздік алуы барысында сыртқы байланыста, бауырлас түбі бір түркі мемлекеті кеңістігіне кедергісіз жол ашылды. Оған Қазақстан тәуелсіздік алған 10 жыл ішінде Қазақстан мен Түркия арасында 90-нан астам келісім-шарттар және хаттамаларға қол қойылды [3]. Екі елдің Президент-терінің білім, ғылым және мәдениет министрлерінің бірнеше іс-сапарлары орын алды. Екі жақты делегациялар алмасу, мемлекетаралық ресми байланыстар кезінде келісілген қатынастар туралы шарттар негізінде тікелей мәдениет мекемелері мен шығармашылық ұйымдар мен ұжымдар, оқу орындары мен ғылыми институттар және орталық өкілдерінің тұрақты байланысы қалыптасты. Ғылым Академиясына және ведомстволарға қарасты ғылыми мекемелер, жоғары оқу орындары арасында мамандардың алмасуы, сондай-ақ университеттер арасында студенттер мен маман оқытушылардың алмасуы Қазақстан үшін ғылым, білім, мәдениет саласында шетелдік тәжірибе жинақтаудың алғашқы мектебі болды.

Себебі, алғашында АҚШ, Германия, Франция, Ұлыбритания мемлекеттерімен мұндай қарым-қатынастар 90-жылдары Түркия елімен сияқты кең көлемде жүргізілген жоқ болатын. Бұл мәселе қазір де сондай сипатта деуге болады. Екі ел арасындағы рухани байланыстар үшін Түркия мен Қазақстанда екі халықтың мәдениет күндерінің, өткізілуі аса маңызды оқиға болды. 90-жылдардың ішінде «Түркиядағы Қазақстан мәдениет күндері» және «Қазақстандағы Түркия мәдениет күндері» айдарымен ауқымды мәдени фестивальдері өткізілді. Бұл тұрақты сипат алды. Қазақстан және Түркия түрік әлемінде өткізілген ортақ құрылтайларға, көптеген жастар фестиваліне, жазушылар, музыканттар, мәдениет және ғылым қайраткерлерінің жиналыстарына, кинематография фестиваліне екі жақтан да жаппай бұқара өкілдері қатысты. Осы жылдары арнайы суретшілер көрмелері ұйымдастырылды, екі елдің теледидарында елді таныстыру мақсатында түрлі телехабарлар және сұхбаттар дайындалды. Осындай мақсатпен екі жақтың техникалық өзара көмек, кеңесулер, жетістіктер және тәжірибе алмасу процестері жүзеге асырылды [4]. Қазақ-түрік қарым-қатынастарында ежелден аса маңызды саланың бірі діни рухани байланыс екеніне бұрын назар аударылған жоқ.

Қазақ-түрік қарым-қатынастарының шынайы достық, туысқандық аясында дамуына бағыт берген, оны сипаттайтын негізгі құжаттардың бірі ретінде 1991 жылы 15 наурызда Алматыда Түркия Республикасы Президентінің Қазақстанға жасаған алғашқы ресми сапары кезінде Т.Өзал қол қойған «Қазақ Совет Социалистік Республикасы мен Түркия Республикасының қарым-қатынасы туралы» келісім-шартты ең алдымен атаған жөн. Онда екі ел арасындағы достық қарым-қатынасты нығайту және жан-жақты дамытуға ұмтылу негіздері дәйектелген. Бұл келісімшарт екі ел арасындағы басқа да мәселелермен қатар ғылым және техника саласындағы қазіргі заман жетістіктерін тиімді қолдану мақсатында ғылыми-техникалық белсенді қарым-қатынастар жобасының негізін жасады. Осыған сәйкес бұл келісімшартта екі ел арасындағы халықаралық мәдени қарым-қатынас саласын кеңейту және өзара байыту, ақпараттық, мәдени және гуманитарлық қарым-қатынасты дамыту, радиохабар

және телекоммуникация жүйесінің дамуына ықпал ету, тарихи және мәдени ескерткіштерді қайта қалпына келтіру және қорғау, түрлі салалар бойынша мамандар даярлау және мамандандыру, елшілік өкілділігін ашу қарастырылды [5]. Осы келісім шарттан кейін 1991 жылы 26 қыркүйекте екі елдің Президенттері Т.Өзал «Қазақ Совет Социалистік Республикасы және Түркия Республикасы арасындағы қарым-қатынастың принциптері мен мақсаттары туралы» Декларацияға қол қойды. Онда екі жақты қарым-қатынастың жақсаруының қажетті потенциалы көрсетілген және мәдениет туризм саласындағы қарым-қатынасты дамытуға ұмтылыс, сондай-ақ, Алматы мен Стамбул, Түркістан мен Байбұрт, Қызылқұм мен Қираман қалаларының арасында туысқандық бауырлас қатынас орнату көзделген еді [6].

1990 жылдан бері мәдени байланыстар Қазақстан мен Түркия арасындағы қарым-қатынастың нығаюына жол ашты. Себебі, осы шаралармен екі елдің үкіметі өздерінің сауда, экономика, ғылым және техника салаларындағы кең әрі ұзақ мерзімді және тұрақты қарым-қатынасты дамытуға барлық күшін салуға дайын екендігін білдірді [7].

1992 жылы 1-мамырда Алматы қаласында мәдениет, ғылым, білім және спорт салалары бойынша екі ел үкіметтері қол қойған келісімшарттан кейін екі жақты байланыстың мағынасы және белсенділігі артты [8]. Қазақстан мен Түркия елдерінің қоғамдық ұйымдарының өкілдері түркі елдері арасында болған достық, бауырластық және ынтымақтастық құрылтайларына қатысты. Бүгінге дейін осы іспеттес біршама құрылтай өткізілді, оның жұмысына түркі тілдес елдердің мәдениет, ғылым және қоғамдық-саяси ұйым-дары қозғалыстарының қайраткерлері және басшылары қатысты. Бұл құрылтайлардың мақсаты-түркі әлеміндегі қарым-қатынастың нығаюына, экономикалық дамуына, мәдени жақындасуына және жаңаша сипатта пікір қалыптастыруға ықпал ету болып табылады. Бұл Түркияның түркі тілдес халықтар өмір сүретін аймақтарға деген қызығушылығының бар екендігін көрсетеді.

Құрылтайлардың шешімдері түркі тілдес елдердің үкіметтеріне ұсыныс ретінде беріледі. Нақты мысалдар келтіретін болсақ, 1-ші құрылтай Антальяда 1993 жылы 21-23-наурызда өткізілді, 2-інісі Измирде 1994 жылы 20-23-қазанда етті. Құрылтай жұмыстарына 60 адам қатысты, оның қатарында Қазақстанның Елшісі 48 адамдық басшылардан құрылған делегация болды [9]. Осы құрылтайда қазақ зиялылары, оның ішінде әдебиетшілер қауымы атынан Р.Бердібаев баяндама жасады. 3-ші құрылтай 1995 жылы шілде айында Измирде өткізілді. Міне, осы екі ел арасын байланыстырудағы алғашқы халықара-лық жиындар қазақ-түрік мәдени қарым-қатынастарының бағыттарын айқындауға зор әсер етті. Оларда жасалған баяндамалар ежелгі туысқан халықтар мәдениетінің қайта табысуына ақпарат беріп, дәнекерлік қызметін атқарды деуге болады. Мұндай халықаралық бас қосу тұрақты сипат алып, жалғасын тапты.

1997 жылы 11-13-сәуірде Стамбулда өткізілген 5-ші құрылтайға Қазақстан Республикасының Мемлекеттік хатшысы, жазушы Ә.Кекілбаев, ғалым философ Ә.Нысанбаев және кене түркі тілін зерттеуші ғалым А.Аманжолов қатысты. Бұл форум да екі жақты байланыстардың жоғары мемлекеттік сипатқа ие болғанын көрсетті. Біртіндеп түрік халықтарының құрылтайлары әртүрлі саладағы ғалымдарды, қоғам қайраткерлерін қамтыды. Оған дәлел 1998 жылы 20-22 наурызда Бурсада өткізілген 6-шы құрылтайға Қазақстан Республикасының Білім министрі М.Жұрыновтың және қоғам қайраткері И.Сағындықовтың баруы еді. Бұл жолы екі жақты талқылауға білім саласындағы байланыстарды нығайту мәселесі арқау болды. 1999 жылы 2-4 шілдеде Памуккале-Денизлиде өткізілген 7-ші құрылтайға Қазақ-станның бірнеше өкілі қатысты. Олар: Дүниежүзі қазақтары қауымдастығы төрағасының орынбасары, жазушы Қ.Найманбаев, академиктер Ә.Хайдар, М.Қозыбаев, С.Зиманов, Ұлттық Ғылым Академиясының мүше-корреспонденті Ә.Нысанбаев, Д.Якуп, Б.Шойбеков еді. Мұндай атақты ғалымдардың қатына-суымен бұл жолы жалпы түркі әлемінің келелі мәселелері, оның ішінде мәдени байланыстарды тереңдету проблемасы талқыға салынып, тиісті қарар қабылданды.

2000 жылы 24-26-наурызда Самсунда өткізілген 8-ші құрылтайға тілдерді дамыту департаментінің директоры Е.Ш. Шәймерденов бастаған 14 адамнан тұратын делегация қатысты. Оның құрамында академик, заңгер С.Зиманов, Қазақ мемлекеттік басқару Академиясының ректоры, экономист, профессор Н.Мамыров, халық жазушысы Қадыр Мырза Әлі, Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің ректоры, профессор Ғ.Мұтанов, Л.Гуминев атындағы Еуразия университетінің Шығыстану факультетінің деканы, ҰҒА мүше-корреспонденті, әдебиеттанушы, профессор С.Қасқабасов, әншілер Б.Тілеуханов пен М.Омаров бар болатын. Осы құрылтайда түркі тілдес

халықтардың тілін дамыту, жастарға білім беру мәселесі жан-жақты талқыланды. Нақты шаралар үшін осы құрылтайлардың маңызы зор болғаны аян.

1992 жылы Түркияда Қазақстан-Түркия достық қоғамы құрылды, оның мақсаты - екі елдің арасындағы қарым-қатынасты нығайту, екі жақты қарым-қатынастың қарқындылығын арттыру еді. Бұл қоғам Түркиядағы Қазақстандық студенттерге моральдық және материалдық көмек көрсетеді,

Қазақстан мен Түркияның ғылым және мәдениет қайраткерлерінің қатысуымен екі елді таныстыру кештерін, конференциялар өткізеді. Қазақстан мен Түркия Республикалары қазақ-түрік достығы туралы деректі фильмдер түсірді, түрік теледидары үшін қазақтар қазақ-түрік достығы туралы хабарлар даярлады, ал Түркия елі қазақ-түрік достығын нығайтуға өз үлесін қосқан мәдениет және ғылым қайраткерлерін мен саяси қайраткерлерді марапаттады.

Мысалы, осы қоғамның дайындауымен «Түрік дүниесінің жұлдыздары» атты таныстыру телехабар-лары дайындалып, онда Абай Құнанбайұлы, Мұхтар Әуезов, Жамбыл Жабаев туралы мәліметтер түрік еліне кеңінен насихатталды.

1992 жылы Түркияда Премьер-министр аппараты жанынан түрік ынтымақтастығы және дамыту агенттігі (ТИКА) құрылды. Оның негізгі мақсаты түркі елдеріне көмек беру және экономикалық қарым-қатынасты орнату деп тұжырымдалды. Бұл мақсат түркі мемлекеттерінің дамуын стратегиялық жоспарларын жасау, бірлескен жобаларды ұйымдастыру, түркі елдерінің әлеуметтік және экономикалық жағдайын зерттеу стратегиялық жоспарлар мен бірлескен жобаларды жүзеге асыруға көмек көрсету шараларын көздейді. Бұл агенттіктің көмегімен және қатысуымен ғылыми және мәдени салаларға байланысты бірнеше жобалар жүзеге асырылды. Олар: симпозиумдар және ғылыми конференциялар өткізу, мәдени іс-шаралар ұйымдастыруға материалдық қолдау көрсету, баспасөз жағынан көмек көрсету, әр түрлі мамандықтар бойынша тәжірибе алмасуды ұйымдастыру, Түркістан қаласындағы Қ.А. Ясауи кесенесін жөндеуден өткізу, Қызылорда қаласындағы қолмен кілем тоқу жобасын іске асыру және т.б.

Мысалы, Қызылорда облысындағы қолмен кілем тоқуды дамыту жобасы қазақтың дәстүрлі қол-өнеріндегі ұлттық ерекшелігін қайта дамыта отырып, жергілікті жағдай мен еңбек ресурстарын (қорларын) кілем тоқитын шағын фабрикалар құруға пайдалануды іске асыруды көздеген еді [10]. Бұл жоба іске асырылды. Қызылордада қазақтың дәстүрлі кілем тоқу, ою-өрнек өнерін қалпына келтіру, бояулар әзірлеп, пайдалану сияқты ұмыт бола бастаған ұлттық кәсібін қайта жанғыртуда, жергілікті өнерпаздар мен қолөнер-шілерді ұйымдастыруда түрік ғалымы және этнографы Тахсин Парлак көп жұмыс атқарды. Ол осы жұмыстар негізінде қазақтың дәстүрлі кілем тоқу өнерін, оның тарихи тамырларын сипаттап, 2001 жылы Алматыда этнография ғылымы саласында кандидаттық диссертация қорғады. Екі жақты байланыстың нығаюына және мәдени ерекшеліктерімен танысу ісінде айтарлықтай үлес қосқан мәдени іс-шаралардың арасындағы ең маңыздыларының бірі «Өнер және достық күндерін» өткізу шарасы. Мұндай мерекелер көрермендерге ұлттық мәдениеттің сын қырларымен көрнекті әрі жеткілікті дәрежеде танысуға мүмкіндік береді.

1992 жылы Қазақстанда «Түркияның Қазақстандағы мәдениет және өнер күндері» өткізілді. Оған Түркияның мәдениет министрі Д.Фикри Сағлар бастаған 100-ден астам адам қатысты. Фольклорлық-этнографиялық, ән-би топтары, музыкалық шығармашылық шеберлері өнер көрсетті, сәнді-қолданбалы өнердің көрмесі болып өтті [11].

Өз кезегінде 1992 және 1996 жылдары «Түркияда Қазақстанның мәдениет күндері» өтті. Мысалы, 1992 жылы 24-сәуір-1-мамыр күндері өткен «Түркиядағы Қазақстанның мәдениет және өнер күндерінде» Қазақстан тарапынан мәдениет министрінің бастауымен 150-ге жуық адам қатысты. Музыкалық ұжымдар өнер көрсетіп, этнографиялық материалдар, кітап көрмелері көпшілікке ұсынылды. Мереке Анкара, Стамбул және Кония қалаларында өтті. Мұндай мәдениет және өнер күндерін өткізу екі ел арасындағы тұрақты шараларға айналды. Мысалы 1993 жылы 16-21-желтоқсанда Түркияда Қазақстанның кезекті мәдениет және өнер күндері өтті. Мереке Анкара, Қожаели, Болу, Стамбул қалаларында ұйымдас-тырылды [12].

Мереке барысында қазақстандықтар Түркия Республикасының мәдениет министрімен, Вице-премьермен кездесіп, ТҮРКСОЙ-да концерт беріп, көрмелер ұйымдастырды.

1996 жылы 19-27-қыркүйекте «Қазақстанның Түркиядағы мәдениет және өнер күндерін» өткізуге 15 адамнан тұратын ресми делегация қатысты. Одан басқа, шығармашылық ұжымдармен қоса,

баспасөз делегаттарын қосқанда делегация 60-қа жуық адамды құрады. Іс-шаралар Анкара, Стамбул, Болу қалаларында ұйымдастырылды [13].

2000 жылы 30-мамырда Түркия Республикасы мәдениет министрлігінің Түркиядағы Қазақстанның Елшілігінің және Билькент университетінің араласуымен қазақ-түрік достығының кешінде түрік және қазақ әртістерінің концерті болды. Түрік азаматтарының қазақ елінің көрнекті өкілдерімен және қазақ тарихының негізгі оқиғаларымен танысуына мынадай оқиғалар ықпал етті. 1993 жылы - Түркияда Ахмет Ясауи жылы еткізіліп, 1995 жыл - Абай жылы, 1996 жыл - Жамбыл жылы, 1998 жыл - Құрманғазы жылы деп аталып өтті.

1996 жылы Анкарада желтоқсан көтерілісінің онжылдығы аталып өтті. 1997 жылы М.Әуезовтің 100 жылдығы және Қазақстан мен Түркия арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастың 5 жылдығы аталып өтті [14]. Осы секілді айрықша даталарға байланысты Түркияда халықаралық конференциялар, қазақ жазушылары мен ақындарының шығармаларын аудару және басып шығару, әр түрлі шығармашылық фестивальдер ұйымдастырылды.

Қазақстаннан шақырылған өнер адамдары көптеген концерттер берді. Мысалы, Абайдың 150 жылдығын тойлауға Қазақстан тарапының делегациясы қатысты, оның құрамында: Вице-премьердің орынбасары А.Есімов, мәдениет министрі Т.Мамашев, орынбасары В.Кутовой, білім министрінің орынбасары Ш.Қойшыбаев, әдебиеттану институтының директоры С.Қирабаев және де әр саладан ғалымдар, академиктер, журналистер, жазушылар, әртістер және шығармашылық ұжымдар болды. Бұған Түркия Республикасының жоғарғы басшылары Президенттің аппараты, мәдениет және білім министрлігімен қатар әр түрлі қорлар, өнеркәсіптер мен қоғамдық ұйымдар тартылды [15].

Алғаш рет Абай шығармалары түрік тіліне аударылып және басылып шығарылды (түрік тіліне Абайдың таңдамалы шығармалары аударылған кітап 1995 ж. Анкарада екі тілде 200 мың тиражбен шықты). Сонымен қатар, Абай туралы ғылыми мақалалар жинағы түрік тіліне аударылып, басылып тығарылды. Осыған орай түрлі университеттерінде ғылыми конференциялар өткізілді, Қазақстан туралы түрлі-түрлі фотоальбомдар дайындалды. Түркияда шығатын көптеген журналдардың жеке нөмірлері Абайдың шығармашылығына арналды.

Осындай шаралар Құрманғазының 175 жылдық мерейтойына 1998 жылы да кең ұйымдастырылды. Түркияға Қазақстан-нан делегация жіберіліп, құрамына 8 ресми қызметкерлер, Құрманғазы оркестрінен 25 адам, ақпарат қызметкерлерінен 4 адам, 6 әнші және 4 адамнан тұратын бишілер тобы жіберілді. Сонымен қатар халық музыкалық аспаптары мен Қазақстан колөнерінің көрмесі ұйымдастырылды (А.Омарбеков жетекшілігімен).

1992 жылы 29-сәуір және 1-мамыр аралығында Қазақстанға ресми сапармен Түркия Премьер-министрі Сүлеймен Демирел келді. Ресми сапар кезінде қазақ-түрік байланыстарындағы тұрақты тенденцияны қолға алудың маңыздылығы аталып өтілді және екі жақты тиімді қарым-қатынастың кеңеюі үшін қажетті шаралардың қолданылатыны жөнінде келісімге қол жеткізілді. Жоғарыда айтылғандай, Байбұрт және Түркістан қаласы бауырлас қалалар деп жарияланды.

Екі жақты қатынасты нығайту мақсатында 1992 жылы 18-25-қазан аралығында Түркістан қаласының делегациясы Байбұрт қаласында болды. Өз тарапында 30-сәуір - 10-мамыр аралығында Байбұрт делегациясы Түркістанға келді. 1993 жылы жасөспірімдер арасында осындай екі жақты алмасу болды. Түркістан делегациясы қала әкімінің басшылығымен 2001 жылы 16-22-шілде аралығында Байбұрт қаласында өтетін «Деде Қорқыт» атты мәдениет және өнер фестиваліне шақырылды [16].

1992 жылы 20 маусымда Стамбул қаласында Түркия Республикасының мәдениет министрі Фикри Сағлардың шақыруымен түркі мемлекеттерінің мәдениет министрлері жиналды (Әзірбайжан, Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Түркия). Бұл кездесулерде ұлттық ерекшеліктер мен құндылықтарды түркі және әлемдік мәдениет бөлігі ретінде дамыту және мұқият сақтауға ұмтылу қажеттілігі білдірілді. Ол принциптер мынаған саятын еді: өзара түсінісу және құрметтеу принципі негізінде бір-бірімен танысу әрі ал-масу және де әлем халқына түркі мәдениеті және оның ерекшеліктерімен таныстыру. Сол кезде түркі халықтарының арасындағы мәдениет көпірі болып табылатын ТҮРКСОЙ Одағының іргетасы қаланған еді.

ТҮРКСОЙ (түркі елдерінің мәдениет және өнер саласындағы одағы) түркі тілдес елдердің халықара-лық мәдени ынтымақтастығының органы ретінде ЮНЕСКО түрінде 1993 жылы 12 шілдеде

Алматы қаласында түркі мемлекеттері Қазақстан, Түркия, Өзбекстан, Түрікменстан, Әзірбайжан, Қырғызстан өкілдері қол қойылған келісімшарт негізінде құрылды.

Оның мақсаттары: - түркі тектес және түркі тілінде сөйлейтін халықтар арасында өзара түсіну-шілікке ұмтылу; - Түркі халықтарының мәдениеті мен өнерінің дамуының және өркендеуінің қажеттілігі; - болашақ ұрпақ үшін ұлттық мәдениетін сақтау және достық қарым-қатынасты қамтамасыз ету; - әлем тарихы сипатында түрік мәдениетінің өркендетілуі және насихатталуы.

1993 жылы 9-13 шілдеде Алматы қаласында түркі тілдес елдерінің мәдениет министрлерінің 3-ші кезекті кездесуі және ТҮРКСОЙ-дың бірінші отырысы болды. Оның жұмысына Түркиядан 20 өкіл қатысты.

1994 жылы 17-19 ақпанда Мармарис қаласында (Түркия) түрік тілдес халықтардың мәдениет министрлерінің кезекті 4-ші кездесуі мен ТҮРКСОЙ отырысы болды. ҚР делегациясын мәдениет министрі басқарды, оның құрамында Ә.Қастеев атындағы өнер музейінің директоры Е.Жангельдин, Қазақстан халықтарының қолөнер музейінің директоры М.Әлімбаев болды. ТҮРКСОЙ қоғамының құрылуы түркі елдерінің мәдени қарым-қатынасын дамытуға зор ықпалы бар бірден-бір халықаралық ұйымға айналды.

Ол әсіресе Кеңес Одағы құрамында болған түркі тілдес халықтардың төл мәдениетін жаңғыртуға себепкер болды. Оның әр мәжілісінде осы сала бойынша келесі міндеттер қойылып, нақты шаралар қабылданды.

ТҮРКСОЙ-дың жұмыс қарқынын мына мысалдардан көруге болады: 1997 жылы 28-29 қыркүйекте Алматы қаласында ТҮРКСОЙ-дың кезекті жиналысы өтті. ТҮРКСОЙ-дың 13-ші жиналысы Анкарада 1999 жылы 30 қараша-1-желтоқсан аралығында өтті. ТҮРКСОЙ-дың әр мәжілісінде мемлекетаралық деңгейді-орындалатын шаралар белгіленіп, туысқан халықтардың жақындасуына ықпал жасалды. ТҮРКСОЙ түркі тілдес елдердің жазушылар одағының және ұйымдарының жиналысын өткізді, қолөнер және декоративтік өнердің көрмесін ұйымдастырды, фестивальдер және опера күндерін, театрлық, фольклорлық фестивальдер, жазушылардың кездесулерін, спорі турнирлерін, Наурыз мерекелерін өткізді.

1994 жылдан бастап жыл сайын Түркиядағы Наурыз мерекелеріне қазақстандықтар қатысатын болды. Бұл мерекелер шеңберінде Қазақстан мен Түркияның және түрлі елдерінің арасындағы қарым-қатынастардың әрі қарай дамуына ықпал ететін халықаралық симпозиумдар, кинофестивальдер, көркемөнер көрмелері, концерттер, атты жарыстар және басқа да мәдени іс-шаралар жасалды [17].

ТҮРКСОЙ Абай, Жамбыл, Мұхтар Әуезов, Құрманғазы Сағырбаев мерейтойларын өткізуге және ұйымдастыруға қатысты. ТҮРКСОЙ Абай шығармаларын, М.Әуезов әңгімелерін түрік тілінде басып шығаруға жағдай жасады. Әрине, қаржы тапшылығы мен ұйымдастыру мәселелеріндегі кейбір кемшіліктер салдарынан ТҮРКСОЙ шеңберінде жоспарланған жан-жақты мәдени ынтымақтастық күткен нәтиже берді деп толық айтуға болмайды. Бірақ оның жұмысының маңызы ерекше екенін ескерген жөн.

1993 жылы 9-10 сәуірде Қазақстанға Түркия Президенті Тургут Озал ресми сапармен келді. Бұл ресми сапар кезінде екі жақты қарым-қатынастың ілгері дамығандығы, сонымен қатар олардың қарқынды дамуындағы кемшіліктердің бар екендігі көрсетілді.

1993 жылы ҚР мәдениет министрлігінде Түркияның мәдениет министрлігінің екі делегациясы болды. Мұнда Ахмет Яссауи және Арыстанбаб кесенелерін жөндеуге байланысты мәселе, Ұлы Жібек жолындағы халықтардың қолөнерін қайта жаңғырту мәселелері қаралды. 1993 жылы маусымда ҚР Білім министрі Ш.Шаяхметов бастаған 7 адамнан тұратын ресми делегация Түркияда болды, ал қазанның соңында ҚР денсаулық сақтау министрі А.Мусиннің және ішкі істер министрі Горелкиннің осы елге ресми сапары өткізілді. Қазақ-түрік қарым-қатынасының нығаюына қоғамдық ұйымдар да өз үлесін қосуда.

1994 жылы 14-15 қаңтарда Анкарада «Азия елдері мәдениетінің өзара қатынасы» атты халықаралық семинар өтті. Семинарда: «Қазақ достық қоғамының» және шетелдермен құрылтайлық байланыс төрайымы Ж.Әмірханова «Қазақ үлгісінде Азия елдерінің-мәдениетінің өзара қатынасы» атты баяндама оқыды. 1994 жылы 7-12 маусым аралығында Ж.Әмірханова бастаған достық және Қазақстан Республикасының шетелдермен мәдени байланыс қоғамы Алматыға Қазақстан және Түркия әйелдері арасында іскер және мәдени байланыс орнату үшін Қазақстанға Биртен Шоқайды шақырды[17].

1994 жылы 17 қазанда Анкарада ҚР Президенті Түркияға ресми сапарында екі жақты қарым-қатынастың негізгі құжаттарының бірі – Қазақстан мен Түркия Республикасының арасындағы достық және ынтымақтастық туралы келісімшартқа қол қойылды. Онда достық қарым-қатынастың нығаюы тек аймақтағы емес, сонымен қатар барлық әлемдегі тұрақтылық пен бейбітшілікке өз ықпалын тигізетіні көрсетілді және саясат, дипломатия, экономика, сауда, білім, мәдениет, ғылым, транспорт, байланыс және коммуникация, ауыл шаруашылығы, энергетика, денсаулық сақтау, экология, туризм, спорт тағы басқа салаларындағы екі жақты қарым-қатынасты тереңдете түсуге ұмтылыс білдірілді [18].

1995 жылы 13 маусымда ТР Президенті С.Демирелдің Қазақстанға жасаған ресми сапарында Қазақстан мен Түркия Республикалары арасындағы қарым-қатынасты әрі қарай дамыту және нығайту, тереңдету жайлы Декларацияға қол қойылды. Президенттер екі жақты қарым-қатынастың тереңдетілгені және алдыңғы кезеңде де достық пен ынтымақтастықтың нығаюына барлық мүмкіндіктің бар екендігін айтты. 1996 жылдан бастап Түріксав деген түрік қоғамы түркі әлеміндегі қарым-қатынастың нығаюына өз үлесін қосқан адамдарға арналған наградалар тағайындады. Бұл награданы қазақстандық қайраткерлер: 1996 жылы-Олжас Сүлейменов, 1997 жылы – Мұхтар Мағауин, 1998 жылы Мұхтар Шаханов, 1999 жылы – Рахманқұл Бердібай, 2000 жылы – Мұрат Жұрынов иеленді. 1996 жылы қыркүйекте қазақ-түрік ынтымақтастығының дамуына өз үлесін қосқан профессор Садық Туралға Қазақстанның мемлекеттік наградасы тапсырылды [19]. Сол жерде Садық Турал «Қазіргі Түркия» тақырыбында сөз сөйледі. 1997 жылы 27-29 қыркүйекте профессор Садық Турал Түрік тіл қоғамы атынан келген профессор Г.Қараагачпен бірге Алматыда өткен Мұхтар Әуезовтің 100 жылдық мерейтойына қатысты. 1997 жылы 11-15 қарашада Қорқыт Атаға арналған халықаралық конгресстің жұмысына қатысу үшін Садық Турая шақырылды. 1998 жылы 30 қазан - 3 қараша аралығында Алматыда Ататүрік атындағы мәдени орталықтың қызметкерлері Түркия Республикасының құрылғанына 75 жыл толуына арналған конференция өткізді. «Республика құндылықтардың қазынасы» атты баяндамамен Садық Турал, «Ататүрік және оның принципі» атты баяндамамен профессор Сәлім Жохче» Ататүрік – адам ретінде» деген баяндамамен Режеп Биягинер конференцияда сөз сөйледі [20].

1999 жылы 17-19 мамырда түрік профессорлары Эсин Кахья және Айше Айата «Шығыс қоғамындағы өтпелі кезеңдегі мәдени және тарихи процесстер» атты тақырыпта конференция өткізді.

2000 жылдың шілдесінде алғашқы күндері Садық Турал Қазақстанға Қазақстан мен Түркия арасындағы ынтымақтастықты әрі қарай нығайту үшін ресми сапармен келді. 1996 жылы желтоқсанда Қазақстан Республикасының Президенті халықаралық ынтымақтастықтың даму ісіне өз үлесін қосқаны үшін Түркияның мемлекеттік министрі, қазақ-түрік достық қоғамының төрағасы, Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің Өкілетті Кеңес төрағасы Намық Кемал Зейбекке «Бейбітшілік және рухани келісім» халықаралық сыйлығын тапсырды. Екі жақты қарым-қатынасты нығайту барысында туындаған мәселелерді шешуге халықаралық кездесулер және конференциялар ықпал ететіні айқын.

Мысалы, 1997 жылы 10 қыркүйекте Алматыда «Қазақстан-Түркия: іскерлік ынтымақтастықтың болашағы» атты іскерлер ортасының өкілдерінің конференциясы өтті. Оның жұмысына Қазақстан Республикасының және Түркия Республикасының Премьер-министрі М.Йылмаз қатысты [21].

1997 жылы 3-7 қарашада Анкарада Ататүрік мәдени орталығы түрік мәдениетінің төртінші халықара-лық конгресін ұйымдастырды, оның жұмысына Қазақстан тарапынан ғалымдар Б.Қарақұлов, Ә.Нысанбаев, Ш.Ыбыраев, К.Қадашева қатысты.

1998 жылы маусымда келіссөз барысында Қазақстан мен Түркия арасындағы екі жақты ынтымақтас-тықты нығайтудың негізгі жайдайлары талқыланды. 2000 жылы 7-14 сәуірде Сулейман Демирель университетінде (Спарта қаласы, Түркия) «Түрік әлемінің мәдениеті мен өнері» атты халықаралық симпозиум ұйымдастырылды, оның жұмысына Қазақстаннан 10-ға жуық адам қатысты. Мұнда мәдениет пен өнердің қазіргі даму нышандары мен келешегі туралы үлкен талқылау, пікір алысу орын алды.

Зерттеу нәтижесі: Қазіргі жағдайдағы Қазақстан мен Түркия Республикасының мәдени және ғылыми қарым-қатынастары мәселелері, сондай-ақ, оның алдағы даму мүмкіндіктері мен тенденциялары, оның деңгейі мен сапасын арттыру, мәдени және ғылыми ынтымақтастықты дамыту жөніндегі екі ел үкімет басшылары деңгейінде жаңа келісімдер жасау және қол қою, ортақ ғылыми-

мәдени потенциал мен қор құру, бүгінгі күн талабына сай өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Бұл тұжырым біздің егемендігімізді қалыптастыру және шынайы тәуелсіздігімізді нығайту кезеңінде тұрған жас мемлекетіміздің міндеттеріне сай келеді. Екі ел арасындағы байланыстардың көкейкестілігі, сонымен бірге, географиялық және мәдени-тарихи сабақтастықтан да туындайды.

Қорытынды Қазіргі кезде кең өріс алған қазақ-түрік мәдени байланыстарын одан әрі жетілдіру бүгінгі күннің және келешектің де міндеті. Бұл тәуелсіз еліміздің халықаралық және сонымен бірге түркі әлемі қауымдастығындағы орнын, рөлін нығайта түсер еді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. *История Казахстана с древнейших времен до наших дней. Т.1. – Алматы: Атамұра, 1996. – 538 с. және т.б.*
2. *Кемаль Мустафа. Путь новой Турции. 1919-1924. – Москва: гос. изд-во ООЦ.-экон. литературы, 1932. – 416 с. – С.321.*
3. *Мендикулова Г. Исторические судьбы казахской диаспоры: Происхождение и развитие. – Алматы: Ғылым, 1998. - 264 с. – С.179.*
4. *Депортированные в Казахстан народы: время и судьбы. – Алматы: Арыс-Қазақстан, 1998. – 428 с. - С.301-302.*
5. *Казахстан-Турция: 5 лет дружбы и сотрудничества. – Анкара: Билиг 1996. – 446 с. – С. 21,296-300:*
6. *Казахстан-Турция: возрожденные отношения // Казахстан-Турция: 5 лет дружбы и сотрудничества. – Анкара: Билиг, 1996. – 446 с*
7. *Соглашение о сотрудничестве между Казахской Советской Социалистической Республикой и Турецкой Республикой //Казахстан-Турция: 5 лет сотрудничества. – Анкара, 1996. – 446 с. – С. 33-36.*
8. *Казахстан-Турция: 5 лет дружбы и сотрудничества. – Анкара, 1996. – 446 с. – С. 36-38.*
9. *Токаев К. Турция - стратегический партнер Казахстана //Казахстан-Турция: 5 лет дружбы и сотрудничества. – Анкара: Билиг, 1996. – 446 с.*
10. *Токаев К. О ходе реализации Соглашения между Казахстаном и Турцией в области культурного сотрудничества. Информация Посольства РК в Анкаре от 20.08.1993 г. N 585.*
11. *Токаев К. Турция - стратегический партнер Казахстана //Казахстан- Турция: 5 лет дружбы и сотрудничества. – Анкара: Билиг, 1996. – 446 с.*
12. *ҚР Түркиядағы Елшілігінің N585 20,08:1993 ж. хаты // ҚР Түркиядағы Елшілігінің ағымдағы архиві. – Анкара.*
13. *Түрік әлемі. 2001, қаңтар-ақпан. N1. – 9 б.*
14. *Живы традиции великого Абая //Казахстанская правда. 1993, 17 қыркүйек. N 200. – С.1;*
15. *Турция готовится к юбилею Абая //Казахстанская правда. 1995, 31 наурыз. N 62. – С.1;*
16. *Ұлтына ұран болған ұлы ақын //Егемен Қазақстан. 2001, 11 қыркүйек. N 202. – 9 б.*
17. *Турция готовится к юбилею Абая //Казахстанская правда. 1995, 31 наурыз. N 62. – С.1;*
18. *Писатели и поэты со всего тюркского мира соберутся в Стамбуле //Түркі әлемі. 2001, қаңтар-ақпан. N1. – 8б.*
19. *Будак Ф. Қазақстан: өткені, бүгіні мен ертеңі. – Анкара: Билиг, 2000. – 358 б.*
20. *Копрулу М.Ф. Қожа Ахмет Яссауи танымы мен тағылымы; Ахмет Яссауидің тарихи өмірі //Түрік әлемі. 2001, қаңтар-ақпан. N1.-4б.*
21. *Мамраев Б. Культура - это вторая Вселенная //Казахстанская правда. 2000, 28 ноября. – С.6.*

References:

1. *İstoria Kazahstana s drevnejših vremen do naših dnei. T.I. – Almaty: Atamūra, 1996. - 538 s. және t.b.*
2. *Kemäl Mustafa. Püt novoi Tursii. 1919-1924. - Moskva: gos. izd-vo OOS.-ekon. literatury, 1932. - 416 s. - С.321.*
3. *Mendikulova G. İstoricheskie südby kazahskoi diasporы: Vroishojdenie i razvitie. - Almaty: Ǵylym, 1998. - 264 s. - С.179.*
4. *Deportirovannye v Kazahstan narody: vremä i südby. - Almaty: Arys- Qazaqstan, 1998. - 428 s. - S.301-302.*

5. *Kazahstan-Tursia: 5 let drujby i sotrudnichestva.* - Ankara: Bilig 1996. - 446 s.- S. 21,296-300:
6. *Kazahstan-Tursia: vozrojdennye otnoshenia // Kazahstan-Tursia: 5 let drujby i sotrudnichestva.* - Ankara: Bilig, 1996. - 446 s
7. *Soglaşenie o sotrudnichestve mejdu Kazahskoi Sovetskoi Sogdialisti-cheskoi Respublikoi i Tureskoi Respublikoi //Kazahstan-Tursia: 5 let sotrudnichestva.* - Ankara, 1996. - 446 s. - S. 33-36.
8. *Kazahstan-Tursia: 5 let drujby i sotrudnichestva.* - Ankara, 1996. -446 s. - S. 36-38.
9. Tokaev K. *Tursia - strategicheski partner Kazahstana //Kazahstan-Tursia: 5 let drujby i sotrudnichestva.* - Ankara: Bilig, 1996. - 446 s.
10. Tokaev K. *O hode realizasii Soglaşenia mejdu Kazahstanom i Tursiei v oblasti kulturnogo sotrudnichestva. Informasia Posölstva RK v Ankare ot 20.08.1993 g. N 585.*
11. Tokaev K. *Tursia - strategicheski partner Kazahstana //Kazahstan- Tursia: 5 let drujby i sotrudnichestva.* - Ankara: Bilig, 1996. - 446 s.
12. *QR Türkiadağy Elşılıgınıñ N585 20,08:1993 j. haty // QR Türkiadağy Elşılıgınıñ ağymdağy arhivi.* - Ankara.
13. *Türk älemi. 2001, qañtar-aqpan. N1.* - 9 b.
14. *Jivy tradisii velikogo Abaia //Kazahstanskaia pravda. 1993, 17 qyrküiek. N 200.* - C.1;
15. *Tursia gotovitsä k iubileiu Abaia //Kazahstanskaia pravda. 1995, 31 nauryz. N 62.* - C.1;
16. *Ültyna ūran bolğan ūly aqyn //Egemen Qazaqstan. 2001, 11 qyrküiek. N 202.* - 9 b.
17. *Tursia gotovitsä k iubileiu Abaia //Kazahstanskaia pravda. 1995, 31 nauryz. N 62.* - C.1;
18. *Pisateli i poety so vsego türkskogo mira soberutsä v Stambule //Türk älemi. 2001, qañtar-aqpan. N1.- 86.*
19. Budak F. *Qazaqstan: ötkeni, büginü men erteñü.* - Ankara: Bilig, 2000. -358 b.
20. Koprulü M.F. *Qoja Ahmet İassauı tanymy men tağylymy; Ahmet İassauıdıñ tarihi ömürü //Türk älemi. 2001, qañtar-aqpan. N1.-46.*
21. Mamraev B. *Kültura - eto vtoraiia Vselenaiia //Kazahstanskaia srauda. 2000, 28 noiabrä. S.6.*